JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

CELOROČNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO EKOLOGOICKOU VÝCHOVU V MŠ RATMĚŘICE PŘÍRODA KOLEM NÁS OD JARA DO ZIMY

All-year educational programme for ecological education in nursery school Ratmerice – Nature around us from spring to winter

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: Musilová Martina

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Lenka Smržová

Datum odevzdání: 30. 3. 2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma „Celoroční vzdělávací program pro ekologickou výchovu v MŠ Ratměřice – Příroda kolem nás od jara do zimy“jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných …. fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum: Podpis:

Děkuji vedoucí bakalářské práce Ing. Lence Smržové za pomoc při vedení bakalářské práce, cenné rady, připomínky a náměty. Dále chci poděkovat Aleně Benákové za podporu a příležitost k praktickému uskutečnění tohoto programu.

Anotace:

Byla navržena vzdělávací nabídka pro práci s předškolními dětmi zaměřená na poznávání přírody v období dvanácti kalendářních měsíců, tedy včetně letních prázdnin. Jsou zde uvedeny jednoduché, pro předškolní děti vhodné aktivity podporující vztah k přírodě a životnímu prostředí.Třetina programu je prakticky odzkoušena, doplněna fotografiemi a hodnocením poznatků dětí před provedením bloku a následně po něm.

Abstract:

An educational proposal for work with pre-school children has been elaborated. The main topic is learning about nature during all twelve months of the year, including summer holidays. Some easy activities suitable for pre-school children are introduced here in this work. These activities support relation to nature and life environment. One third of the programme has been tried out in practice. It is completed with some photographs and evaluation of children´s knowladge before and than after realizing the section.

Obsah

Úvod …. 7

Teoretická část

1. Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta …. 10

   1.1 Specifika ekologické výchovy v předškolním věku …. 10

   1.2 Pravidla ekologické výchovy …. 11

2. Předškolní vzdělávání …. 12

   2.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání …. 12

   2.2 Cíle environmentální výchovy v mateřské škole …. 12

   2.3 Metody a formy práce …. 14

3. Zdroje informací a inspirace EVVO …. 16

Praktická část

4. Metodika programů …. 20

   4.1 Babí léto – září …. 21

   4.2 Podzimní vítr …. 24

   4.3 Koruny stromů …. 29

   4.4 Vánoční stromeček pro zvířátka v lese …. 35

   4.5 Sněhobílá zima …. 37

   4.6 Ptáci u krmítka …. 41

   4.7 Když přichází jaro …. 45

   4.8 Aprílové počasí …. 47

   4.9 Včely …. 49

   4.10 Příroda živá a neživá …. 51

4.11 Procházka přírodou v červenci …. 53

4.12 Toulky přírodou v srpnu …. 55

Závěr …. 56

Použitá literatura …. 57

Úvod

Mateřská škola v Ratměřicích se nachází v krásné přírodě, která přímo vybízí předškolní vzdělávání zaměřit na poznávání okolního prostředí, v němž se mohou děti svobodně pohybovat a mohou být vedeny k tomu, aby se k přírodě chovaly co nejšetrněji a aby o ni uměly pečovat. Příroda je zde na dosah ruky. V těsné blízkosti se nachází zámecký park s přilehlým ovocným sadem. Nedaleko za obcí se rozprostírají louky s remízky, pole, rybníky, les a naučné stezky. Z této skutečnosti vznikla myšlenka sestavit celoroční vzdělávací program pro ekologickou výchovu „Příroda kolem nás od jara do zimy“.

Zvolené aktivity jsou založeny na objevování krásy a rozmanitosti přírody a utváření pozitivního vztahu ke všemu, co nás obklopuje. Sounáležitost člověka s přírodou se v posledních letech často proměňuje v konzumní způsob života nejen v životě dospělých, ale i současných dětí. Je proto vhodné v tomto ohledu obnovit a podpořit sounáležitost člověka s přírodou a úctu ke každému životu. Pokud však chceme, aby někdo chránil přírodu, je na prvním místě potřeba probudit v něm vztah k tomu, co má chránit.

Charakteristika programu

Pro bakalářskou práci jsem zvolila dlouhodobý projekt, který je zpracován na období jednoho školního roku. Záměrem bylo sestavit vzdělávací nabídku o poznávání přírody v období dvanácti kalendářních měsíců. Jsou zde navrženy aktivity podporující vztah k přírodě a životnímu prostředí.

Vzdělávací program je určen pro děti ve věku tří až šesti let, kdy se přirozeně nejlépe učí poznávat své životní prostředí a svět okolo sebe, vytvářet si k němu citový vztah, přijímat postoje, názory a hodnocení nejen rodičů, ale i pedagogů. Probíhá první socializace dítěte ve větším měřítku mimo vlastní rodinu, kontakt s vrstevníky, pedagogy i jinými rodiči.

Část programu je prakticky odzkoušena a doplněna hodnocením o poznatcích dětí před provedením bloku a následně po něm.

Hlavní cíle programu

- objevit a vzbudit zájem o přírodu a radost z poznávání
- učit děti obdivu nad rozmanitostí přírody a jejími zákonitostmi
- rozšiřovat poznatky a vědomosti v oblasti ochrany přírody, ekologie a pobytu ve volné přírodě
- děti by si měly osvojit základy klíčových kompetencí pro celoživotní vzdělávání již od útlého věku

Teoretická část

1. Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta

V České republice má environmentální vzdělávání, výchova a osvěta dlouhou tradici. Koncepční podpora environmentálního vzdělávání se však vice prosadila až na konci devadesátých let 20. stol.

Na počátku 90. let byla ekologická výchova začleněna do výchovně-vzdělávacího procesu. Pojem environmentální výchova nově zavedlo Ministerstvo životního prostředí koncem 90. tet. Termín „environmentální vzdělávání“ byl výsledkem roční práce mezinárodní pracovní skupiny společně s širokým okruhem konzultantů z nejrůznějších neziskových organizací. Sousloví „environmentální výchova“ je uplatněno i ve Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO) přijatém vládou v roce 2000.

Stanovit přesný rozdíl mezi ekologickou a environmentální výchovou je poměrně složitý úkol. Uvádí to ve své knize i MÁCHAL (2000), který doporučuje pro účely ekologické praxe ve školách a střediscích ekologické výchovy považovat oba pojmy za stejnocenné. V bakalářské práci budu uplatňovat toto doporučení.

1.1 Specifika ekologické výchovy v předškolním věku

Ekologická výchova v předškolním věku musí být velmi jednoduchá, aby dětem byla srozumitelná. Měla by se opírat o zkušenosti, které jsou pochopitelné. MÁCHAL (2004) ve své knize uvádí, že poučení by mělo být nenásilné a opírající se o jednoduchou aktivitu dětí. Jako příklad uvádí péči o živé zvířátko, většinou v domácím prostředí, sledování růstu rostlin na zahrádce, na poli v přírodě a pochopení toho, jak je naše péče důležitá, proč krmit zvíře, či zalévat květiny.

1.2 Pravidla ekologické výchovy

Aby vzdělávací proces byl co nejvíce účinný, je zapotřebí určit si jasná pravidla, která obsahují pokyny pro správné a účinné vedení a naznačují postup k cíli. V praktické části se objeví pravidla ekologické výchovy dle MÁCHALA (2004), který je seřadil do tří okruhů. První okruh je zaměřen na vědomostní stránku ekologické výchovy. Druhý okruh se týká prožitkové a emocionální stránky ekologické výchovy a třetí okruh zahrnuje sociální vztahy, mezilidskou komunikaci, aktivizující metodu „výchovu prožitkem a činem“.

2. Předškolní vzdělávání

V současnosti užívaný termín „předškolní vzdělávání“ zahrnuje výchovnou a vzdělávací péči o dítě předškolního věku v mateřské škole. Předškolní vzdělávání je dle současných trendů vzdělávací politiky součástí koncepce celoživotního vzdělávání.

„ *Proces celoživotního vzdělávání vychází z cílů, které v podstatě vymezují klíčové kompetence pro život v dnešní společnosti. Jsou tedy východiskem i pro předškolní vzdělávání. Směřují k tomu, aby dítě s ohledem na své individuální i věkové zvláštnosti bylo schopno zvládat nároky běžného života v rodině i škole. Předškolní vzdělávání se tak spolupodílí na přípravě dítěte pro život.“* (12 : 105)

„*Koncepce předškolního vzdělávání je založena na týchž zásadách, jako ostatní obory a úrovně vzdělávání a řídí se s nimi společnými cíli: orientuje se k tomu, aby si dítě od útlého věku osvojilo základy klíčových kompetencí a získávalo tak předpoklady pro své celoživotní vzdělávání, umožňující mu se spolehlivěji uplatnit ve společnosti znalostí.“* (6 : 7)

2.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

RVP PV vychází z tzv. Bílé knihy. Vydal ho Výzkumný ústav pedagogický v Praze roku 2004 a začal platit s novým školským zákonem. Stanovuje mantinely a pravidla předškolního vzdělávání. Ponechává mateřským školám prostor pro vlastní tvorbu školních vzdělávacích programů.

2.2 Cíle environmentální výchovy v mateřské škole

V Rámcovém vzdělávacím programu našla své místo i ekologická výchova. Je zahrnuta do tzv. environmentální oblasti Dítě a svět. Specifickými vzdělávacími cíli této oblasti jsou následující dílčí vzdělávací cíle:

- „*seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu*“
- „*vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním a technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách*
- „*pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit*“
- „*poznávání jiných kultur*“
- „*osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy*“
- „*rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách*“
- „*rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám*“
- „*vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí*“ (6 : 29)

V Rámcovém vzdělávacím programu jsou ještě další čtyři oblasti: Dítě a společnost, Dítě a ten druhý, Dítě a psychika. Dítě a jeho tělo. Z některých bychom mohli též vyjmout cíle podporující kladný vztah k ekologickému smýšlení.

Např.:
Dítě a společnost – dílčí vzdělávací cíle: „*poznávání pravidel společenského soužití a jejich spoluvytváření v rámci přirozeného sociokulturního prostředí, porozumění základním projevům neverbální komunikace obvyklým v tomto prostředí*“.

„*rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí (spolupracovat, spolupodílet se), přináležet k tomuto společenství (ke třídě, k rodině, k ostatním dětem) a vnímat a přijímat základní hodnoty v tomto společenství uznávané*“ (6 : 26)

Dítě a jeho psychika – dílčí cíle: „*posilování přirozených poznávacích citů (zvídavosti, zájmu, radosti z objevování)* (6 : 20)

Dítě a jeho tělo – dílčí vzdělávací cíle: „*osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí*“

„vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu“ (6 : 16)

„Prakticky řečeno, cíle výuky je zapotřebí mít neustále na paměti při přípravě na vyučování i během výuky. Cíle výuky jsou explicitně vyjádřené formulace toho, co chceme s žáky dokázat, v čem by se žáci měli zdokonalit, co by měli pochopit, osvojit si a co by měli ovládat, pro co je chceme v průběhu lekce získat, jak podnítíme a podpoříme jejich tvořivost, v čem a o kolik „budou dál“po absolvované lekci v porovnání se současným stavem.“ (7 : 18)

2.3 Metody a formy práce

Předškolní vzdělávání je třeba přizpůsobovat vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí. Nabízet dostatek podnětů při hře, připravovat vhodné prostředí, ve kterém se dítě cítí šťastně a bezpečně. Pedagogické působení by mělo vycházet z pozorování a uvědomění si potřeb a zájmů dítěte.

Prožitkové a kooperativní učení hrou a činnostmi – hrou dítě získává prvotní vědomosti a znalosti o práci a životě lidí, vzájemných vztazích a vztahu k přírodě, probíhá přirozené učení na základě prožitku a vlastní zkušenosti, podporuje vzájemnou spolupráci dětí při řešení problémů a různých situací, učí děti rozdělovat úkoly, role, plánovat činnosti, pomáhat si, kontrolovat a hodnotit svou práci. Učitelka využívá spontánních nápadů, poskytuje dětem prostor pro aktivity a dětské hry.

Situační učení – učitelka vytváří a využívá situace, které poskytují dětem praktické ukázky životních souvislostí. Dítě se tak učí dovednostem a poznatkům v době, kdy je potřebuje a lépe chápe jejich smysl.

Spontánní sociální učení – forma přirozené nápodoby. Děti v průběhu dne v mateřské škole přijímají vhodné vzory chování a postojů.

Přímé pozorování v přírodě – experimentace a manipulace s přírodninami. Patří k nejcennějším metodám, kdy se děti seznamují s okolní přírodou, pozorují rostliny a zvířata při vycházkách, vnímají přírodu všemi svými smysly, přímým kontaktem a pracovní zkušeností (např. v koutku živé přírody), kde zjišťují její vlastnosti a probouzí v sobě citový vztah k přírodě. Zvláštní význam má styk dětí se zvířaty. Ovlivňuje totiž jejich citlivost a ta se projevuje i v mezilidských vztazích.

Aktivity spontánní i řízené – jež jsou vzájemně vyvážené.

Didakticky zacílené činnosti – probíhají individuálně nebo ve skupině. Principem je motivace, vzdělávací nabídka na volbě a aktivní účasti dítěte. Pedagog dítě provází na cestě za poznáním, probouzí zájem, nabízí příležitosti, jak poznávat, přemýšlet a chápat, porozumět sobě a všemu kolem sebe.

3. Zdroje informací a inspirace EVVO

Pro činnosti použitelné v oblasti environmentální výchovy je vhodné inspirovat se na internetových stránkách, vyhledávat nové zkušenosti v publikacích, knihách i časopisech. Níže doporučuji literaturu pro jednotlivé oblasti a zajímavé odkazy na organizace, které se zabývají ochranou přírody a životního prostředí nebo environmentální výchovou.

Literatura - život zvířat:

Kolektiv: Obojživelníci a plazi. Ikar, Praha, 1997.

Mihálik, J., Reiser, F.: Naše ryby. SZN Praha, 1986.

Reichholf, J.: Savci. Knižní klub, Praha, 1996

Sauer, F.: Vodní ptáci. Ikar, Praha, 1996.

Wolfram, Ch.: Domácí zvířata u nás a ve světě. Blesk, Ostrava, 1994.

Stopy zvěře:

Bouchner, M.: Stopy. Aventinum nakladatelství, s.r.o., 1990.

Drobní živočichové v přírodě:

Mond, L.: Hmyz. Fortuna Print, Praha, 1993.

Fabre, J.H.: Šestinozí bohatýři. SNDK, Praha, 1961

Zahradník, J.: Blahokřídlí. Artia, Praha, 1987.

Dobroruková J., Dobroruka L.: Malá tajemství přírody. Albatros, Praha, 1989.

Les a jeho okolí:

Jeník, J., Pecina, P.: Život lesů. Albatros, Praha, 1986.

Hölldobler, B.: Cesta k mravencům. Academia, Praha, 1997.

Kolektiv: Tajemství přírody. Blesk, Ostrava, 1993.

Jehličnaté stromy, listnaté stromy, poznávání rostlin:

Kolektiv: Velká kniha rostlin. Príroda a.s, 1993

Větvička, V., Matoušková, V.: Stromy a keře. Aventinum, Praha, 2000.

Bruno P. Kremer: Stromy. Ikar, Praha,1995.

Zahrádka:

Aichele, D.: Co tu kvete? Ikar, Praha, 1996.

Krügerová, U.: Malý zahrádkář. Perfekt, Bratislava, 1993.

Počasí:

Lhotová, D.: Jak ježek hledal déšť. Albatros, Praha, 1981

Třídění odpadků:

Seymour, J., Girardet, H.: Zelená planeta. MF, Praha,, 1993.

Kvasničková, D.: Základy ekologie. SPN, Praha, 1991.

Kolektiv: Panoptikum našich odpadků. Hnutí Duha, Olomouc, 2001.

Máchal, A., Husták, J.: Malý ekologický a environmentální slovníček. Rezekvítek, Brno, 1997.

Pitný režim a stravování:

Fořt, P.: Moderní výživa pro děti. Nakladatelství a vydavatelství Betty, Praha, 1998.

Nápady pro tvoření.

Janotka, M., Linhart, K.: Zapomenutá řemesla. Svoboda, Praha, 1984.

Internetové odkazy - státní organizace:

Ministerstvo životního prostředí ČR www.env.cz

Lesy České republiky, s. p. www.lesycr.cz

Státní fond životního prostředí ČR www.sfzp.cz

Česká inspekce životního prostředí www.cizp.cz

CENIA, česká informační agentura životního prostředí www.cenia.cz

Ekoporadny, ekocentra a ekologická výchova vhodná pro mateřské školy:

Síť environmentálních informačních a poradenských center v České republice www.ekoporadny.cz

Ekoporadna Ochrana fauny České republiky www.ochranafauny.cz

Ekoporadna Kavyl www.ekocentrum.eu

Ekoporadna Lipka www.lipka.cz

Ekoporadna SEVER – Horní Maršov www.sever.ekologickavychova.cz

Ekoporadna Český ráj (Jičín) www.mper.cz

Ekoporadna Rosa www.rosacb.cz

Krajská síť environmentálních center v jižních Čechách - Krasec www.krasec.cz

Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina www.pavučina-sev.cz

Centrum ekologické a globální výchovy Cassiopeia www.cegv-cassiopeia.cz

Základní organizace českého svazu ochránců přírody Šípek www.sipek.roklinka.cz

Centrum ekologické výchovy Zvoneček www.cev-zvoneček.cz

Hnutí Brontosaurus www.brontosaurus.cz

Centrum ekologické výchovy Pálava ZO ČSOP www.cev.palava.cz

Rozsáhlá knihovna:

Středisko ekologické výchovy hlavního města Prahy Tolcův Dvůr www.tolcuvdvur.cz

Výukové programy:

Sdružení TEREZA www.terezanet.cz

Sdružení ekologické výchovy Ostrůvek, Velké Meziříčí www.chaloukky.cz

Sdružení ekologické výchovy Liberec www.strevlik.cz

Publikace a ekologické výukové pomůcky:

Ekovýchova Libereckého kraje, ekokatalog www.ekovychovalk.cz

Ekocentrum PALETA www.ekovýchova.cz

Sdružení pro ekologickou výchovu a ochrana přírody Rezekvítek www.rezekvítek.cz

Praktická část

4. Metodika programů

V praktické části uvádím deset programů pro práci s dětmi ve školním roce a typy pro toulky přírodou v období letních prázdnin. Programy jsou jednodenní, podrobně rozepsané, určené pro dopolední činnost. Je využíváno didaktických pomůcek, knih a materiálů, které má školka k dispozici.Každý z deseti programů je sestaven podle následující metodiky.

1. Úvodní básnička, vztahující se k tématu.

2. Cíl programu, jež vychází z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání a doporučení MÁCHALA (2004) o pravidlech environmentální výchovy.

3. Pomůcky. Jejich příprava je důležitá pro plynulý průběh programu.

4. Motivace současně s vědomostní stránkou programu. Probíhá v kruhu na koberci. Je potřeba mít ji dobře promyšlenou, aby navodila atmosféru dětského očekávání.

5. Prožitková a emocionální stránka programu, mezilidská komunikace, sociální vztahy, aktivizující metody. Jsou zařazeny metody a formy práce s ohledem na vývojové fyziologické, kognitivní, sociální a emocionální potřeby dětí. Tato část programu je připravena pro práci v budově mateřské školy a pro práci v přírodě. U dětí nám jde o vyvolání pozitivního citového prožitku, zapojení smyslů, aktivitu, tvořivost.

6. Odzkoušené programy jsou doplněné fotografiemi a vyhodnocením poznatků dětí. Ke zjištění, zda byl program pro děti přínosný jsem použila metodu skupinového rozhovoru dle MAŇÁKA (1994). Než byl tedy každý jednotlivý program vzdělávací nabídky realizován, byly dětem položeny otázky týkající se určité vzdělávací nabídky. Děti odpovídaly na otázky stejného typu na začátku akce a po jejím uskutečnění. Výpovědi byly zaznamenávány na diktafon a porovnány. V každém vyhodnocení poznatků jsou shrnuty výstupy, tedy to, co se děti naučily.

Program vždy souvisí s tím, co se zrovna v přírodě děje. Vzdělávací nabídka rozšiřuje náměty pro další aktivity a činnosti v mateřské škole.

V měsících červenci a srpnu jsou letní prázdniny. Mateřská škola v Ratměřicích býva první týden v červenci a poslední týden v srpnu otevřená. Vždy se najde minimální počet dětí, které v této době školku navštěvují. Na toto období jsem navrhla několik typů pro pobyt v přírodě.

4.1. Babí léto – září

Čiříkanka

Vlaštovičky čiříkají,

o čempak si povídají?

Jedna se ptá: Už je čas?

A ta druhá: Kde je sraz?

A co, zašuměla bříza:

Máte letenky a víza

do Egypta, na Krétu?

Tady už je, vlaštovičky,

tady už je po létu. *(Miroslav Florian)*

Cíl: Uvědomění si potřeby volně žijících zvířat. Získání poznatků o způsobu jejich života. Seznámení s blízkým přírodním prostředím.

Pomůcky:

Nástěnný obraz „Co dělají živočichové před zimou“, příběh o vlaštovce, modrý krepový papír, vodové barvy, štětce, čtvrtky, kelímky na sběr přírodnin, papírové sáčky, proutěný košík.

Popis a průběh připravené činnosti:

(v kruhu na koberci)

1) **Co je babí léto?** Rána a večery jsou chladné, ale přes den je příjemně, teplo. **Jak zvířátka prožívají podzim?** Pohybují se volně v přírodě a některá se připravují k zimnímu spánku, hledají úkryt před zimou. Například nejrůznější hmyz, malí živočichové nebo hlemýždi se ukryjí v listí nahromaděném kolem stromu. V listí, mechu a pod kameny jsou ukryta vajíčka motýlů, také pavouci, samičky vos a čmeláků. Ježek vyhledá místo v listí, pod hromadou dřeva či klacků. Hlouběji v děrách přezimují ještěrky nebo hadi pod kořeny stromů. Mouchy zalezou do skulin a otvorů v lidském obydlí. Někteří ptáci na podzim migrují (čáp, vlaštovka, kukačka, špaček), nemigrují (vrabec, kos, sýkora, havran). Ptáci mají tělo pokryté peřím, mají křídla a dovedou létat. Žijí v blízkosti lidských obydlí (vlaštovka), v parcích a zahradách (sýkora), na polích a loukách (havran), v lesích (kukačka), u vody (čáp). Havran si staví hnízdo vysoko na stromech z nalámaných větviček. Kukačka klade vajíčka do hnízd jiných ptáků. Čáp hnízdí na vysokých komínech. Sýkora koňadra hnízdí v nejrůznějších dutinách. Vrabec staví hnízdo z toho, co najde, kdekoliv. Vlaštovka lepí hnízdo z bláta na zdi domů.

2) Příběh vlaštovky, jak se chystala na cestu.

Jednoho dne se vlaštovky začaly houfovat k odletu do teplých krajin. Vlaštovka Žofka se během léta seznámila s kamarády okolo stavení. Před odletem se chtěla rozloučit. Zaletěla k pejskovi a vysvětlila mu, že odlétá, neboť na zimu nebude mít mušky jako potravu, protože přestanou létat. Pejsek se rozloučil, popřál vlaštovce dobrou cestu přes hory, moře i města. Vlaštovka se rozhlédla a uviděla kravičku. Loučily se spolu. Náhle vlaštovka zaslechla šustění křídel a bylo jí jasné, že ostatní vlaštovky odlétají. Připojila se tedy k houfu a zvolala k ostatním kamarádům: „Na jaře se uvidíme“.

(činnost u stolků)

Skládání klasické vlaštovky ze čtvrtky. Malování vodovými barvami.

(činnost v prostoru)

Učitelka připraví startovací čáru (domov vlaštovky) a pruh modrého krepového papíru (moře). Vzdálenost mezi čárou a mořem je určena tak, aby se dětem podařilo vlaštovku přehodit až za moře.

(činnost v přírodě)

Sběr jeřabin, šípků, hub, jablek a jiných plodů pro výrobu řetězů, které na Vánoce poneseme nemigrujícím ptáčkům jako potravu a na ozdobu svátečního stromku. Pozorování přírody, oblohy a houfování vlaštovek.

4.2. Podzimní vítr

Říjen – podzim

Dneska venku něco hučí

a ženou se mraky.

To podzimní vítr fučí,

pouštíme si draky.

Teď to zrovna hezky fouká,

drak se k nebi vznese

a z té výšky dolů kouká,

co se děje v lese.

V mlází jelen zatroubí

na své stádo laní:

„Která z vás se zasnoubí

a bude mou paní?“ *(Jan Susa)*

Cíl:

Uvědomění si proměn počasí. Přizpůsobení se vnějšímu prostředí a jeho změnám. Pozorování a poznávání prostředí, ve kterém žijeme a vytváření pozitivního vztahu k němu.

Pomůcky:

Obrázek sluníčka, deště a větru. Dřívka, hudební doprovod s podzimní tématikou na CD. Předem vyrobený, či zakoupený drak. Provázek, barevný krepový papír, nůžky, sešívačka.

Popis a průběh připravené činnosti:

(V kruhu na koberci)

1) Navození podzimní atmosféry, povídání s dětmi o změnách v přírodě o hezkých zážitcích z přírody - procházky, pouštění draka. Povídání o podzimním počasí – fouká vítr. **Co je to vítr?** Je to vzduch, který se pohybuje. **Jak vzniká vítr?** Slunce vzduch ohřívá. Ohřátý vzduch je lehčí než studený, proto stoupá vzhůru a na jeho místo se dostává studený vzduch. Odlišně ohřátý vzduch má také odlišný tlak. To, odkud fouká, ovlivňuje počasí. Jižní vítr přináší oteplení a severní naopak ochlazení.

2) Za pomoci obrázků přivolávání podzimního počasí. Vítr – děti foukají ústy jako vítr. Déšť – děti ťukají dřívky jako kapky deště. Sluníčko – děti se pohladí, pošimrají všichni společně po zádech, stejně příjemně jako to dělá sluníčko, když na nás svítí.

(Činnost v prostoru)

Pouštění draka s hudebním doprovodem.

1) Děti udělají řetěz a drží se za ruce. První nese draka, určuje směr chůze, poskoků, ohýbání, zdolávání překážek dle fantazie. Zbytek dětí (ocas draka) následují první dítě. V okamžiku, kdy se hudba ztišuje, až končí, děti se střídají. První odevzdá draka druhému v pořadí a jde se chytit na konec ocasu. Takto se vše opakuje, dokud se nevystřídají všechny děti ve vedení draka.

2) Když si všichni vystřídají draka, drak je unaven a potřebuje si odpočinout. I děti odpočívají a drak jim zatím vypráví, co všechno z výšky viděl – popis podzimní přírody. Relaxace.

(Činnost u stolků)

1) Děti rozmotávají připravené nastřihané ruličky krepového papíru – dlouhé kousky stříhají na krátké (stříhají drakovi pentličky na nový fráček).

2)Nastřihané pentličky třídí na krátké a dlouhé, vybírají si barvy, které se jim líbí, tvoří skupinky několika proužků a za pomoci učitelky je sešívačkou připevňují na ocas (šňůru) draka. Zbylé odstřižky uklízí do koše na papír - třídění odpadu.

(Činnost v přírodě)

Pozorujeme oblaka. Vítr, který na podzim více a více zesiluje, žene oblaka vysoko nad našimi hlavami. Občas vysvitne slunce, není jisté, jestli nezačne pršet. Jdeme

strništěm proti větru a cítíme jeho sílu, když je opravdu velký, můžeme se do něj až opřít. Nasliníme si prst, zvedneme ruku nad hlavu a pomalu se otáčíme, abychom zjistili, odkud vítr fouká. Měli bychom to poznat podle toho, že v místě odkud fouká, bude navlhčený prst nejvíc studit. Odhadujeme, kterým směrem bude drak větrem unášen. Pouštíme vyrobeného draka, ale jako rezervu pro případ, že by nechtěl létat, neseme i draka koupeného.

Poznatky dětí:

Na položené otázky v první části programu odpovídaly děti různě. Sem tam se někomu podařilo odpovědět správně, na druhé straně se vyskytovaly špatné odpovědi. Správné odpovědi se týkaly změn počasí. Děti věděly, že fouká vítr, padá listí, musíme se tepleji oblékat. Proč fouká vítr, jak vzniká a co je to vítr, nikdo přesně nevěděl.

Během programu se děti zaujatě věnovaly připravené činnosti. Prakticky si odzkoušely sílu větru a jeho směr. Následující den po realizaci programu byly dětem položeny stejné otázky. Odpovědi byly přesnější a ukázalo se, že děti chápou, proč fouká vítr. Uvědomují si proměny počasí. Chápou, že je potřeba přizpůsobovat se vnějšímu prostředí. Dokáží si vytvářet pozitivní vztah k prostředí, ve kterém žijí.

4.3. Koruny stromů

Listopad – podzim

Už se zase barví stráně.

Půjdeme se kouknout na ně.

Kdo ty stráně obarvil?

Holky, kluci, kdo to zjistí?

To kouzelný podzim byl,

vymaloval stromům listí.

Každý lístek nejdřív žloutne,

zčervená a zvadne,

na větvi se větrem zhoupne,

potom k zemi spadne.

Proč to listí opadalo?

To se stromům něco stalo?

Kdepak! To jen listopad

řekl stromům: „Jděte spát!“

A až bude jaro zase,

budou stromy v nové kráse. *(Jan Susa)*

Cíl:

Seznámení dětí s významem stromu, jeho částmi a důležitostí stromů pro život. Poznávání listnatých a jehličnatých stromů. Pojmenovávání a přiřazování plodů a listů. Objasnění proměn stromů v přírodě.

Pomůcky:

Podzimní skřítek z přírodnin, podzimní plody stromů, keřů a jiné přírodniny, obraz listnatého a jehličnatého stromu, bublifuk, listy stromů, zafóliované listy stromů se suchým zipem i bez, papírové koruny na hlavu opatřené suchým zipem, čtvrtky, lepidlo, papírový sáček.

Popis a průběh připravené činnosti:

(V kruhu na koberci)

Seznámení s tématem „Koruny stromů“. Ukázka podzimního skřítka z přírodnin. Povídání o stromech. Z čeho vyroste strom – jadýrko, klíček, příklad jablka. Co strom potřebuje, aby se mu dařilo a rostl? Jak nám stromy slouží? Vypadají stejně celý rok? Z čeho se skládá strom? **Kmenem** proudí voda a živiny, roste do výšky a šířky, povrch je pokryt kůrou, která ho chrání před vysoušením, houbami nebo hmyzem. **Kořeny** jsou z velké části ukryté pod zemí, tím ho pevně uchycují v půdě. Často je jeden z kořenů delší a silnější než postranní kořeny, ze kterých vyrůstají další kořínky. **Větve** stejně jako kořeny každým rokem dorůstají a prodlužují se. **Listy** stromů jsou různě široké, měkké, ploché a hladké. Když jsou dobře živené, uvolňují do vzduchu kyslík. Na podzim **listnaté stromy** změní barvu a opadají. **Jehličnatým stromům**, s výjimkou modřínu, opadávají jehlice postupně a hned dorůstají nové, jsou stálezelené. Mají tenké jehlicovité listy, které na zimu na rozdíl od listnatých stromů neopadávají. **Kůra** strom chrání před zraněním a každý strom ji má jinak silnou. V kůře jsou malé otvory, kterými strom dýchá, podobně jako i naše kůže dýchá malými otvory, póry. Tyto dýchací otvory jsou dobře vidět na hladkém kmeni.

(Činnost v prostoru)

1) Schoulíme se jako semínko, začínáme se zvedat a probouzet, protože na nás svítí sluníčko a občas zaprší. Stoupneme si, začínají nám růst větvičky – pohybujeme prstíky u rukou, až jsou z rukou, které pomalu zvedáme nad hlavu silné větve. Fouká

vítr a my se kořeny (chodidly) musíme držet, aby se strom nezlomil – při tom se podle větru ohýbáme do stran, ale stojíme na místě jako strom.

2) Učitelka si stoupne na židli a představuje velký strom. Pomocí bublifuku vyfukuje mezi děti bubliny, aby si děti dovedly představit, jak strom uvolňuje kyslík do ovzduší. Děti pobíhají a chytají bubliny.

3) Děti si prohlíží různé druhy zafóliovaných listů stromů a učí se je rozpoznávat a přiřazovat k předloze stromů na obrázku. Každé dítě si vybere list, který se mu zalíbí a upevní si ho suchým zipem na korunu na hlavě. Další tytéž listy stejného druhu jako na hlavě sbírá do ruky. Když je hromada lupení rozebrána, sednou si děti do kruhu a společně všichni určují, kdo je jaký strom a jestli má správné listy v ruce nebo před sebou.

(Činnost u stolků)

Práce s různými druhy listů a přírodnin. Lepení skřítku podzimníčků na čtvrtku.

(Činnost v přírodě)

Na procházku si s sebou bereme zafóliované listy a plody ze stromů, které se budeme snažit vyhledat v přírodě. Učíme se znát názvy plodů, hledáme k nim správné stromy a keře. Sledujeme, jak se vybarvuje, opadává nebo neopadává listí či jehlice ze stromů. Nasbíráme šišky, které najdeme pod jehličnatými stromy. Na rozdíl od chutných a sladkých plodů, které dávají stromy ovocné, jsou šišky tvrdé, pokryté šupinami. Šupiny ochraňují ukrytá semena, která mohou být pochoutkou pro některá zvířata, když šiška předčasně spadne na zem. My můžeme pozorovat, jejich barvu a tvar. Mohou být suché i lepkavé. Pohrajeme si s nimi a vezmeme si jich několik do školky na pozorování. Dáme je do blízkosti k radiátoru. Budou se rozvírat jako venku za teplého a suchého počasí?

Poznatky dětí:

Při zahájení akce se děti seznamovaly s listy listnatých stromů, jehlicemi jehličnatých stromů a plody stromů i některých keřů. Byly jim položeny otázky

týkající se stromů, jak rostou, co potřebují pro život, jak nám slouží. S překvapením jsem zjistila, že rozpoznat plody stromů nedělá dětem potíže. S listy stromů už to bylo horší. Děti odpovědi spíše hádaly nebo neuváženě vykřikovaly. Projevilo se, že děti mají povědomí o funkci stromů v přírodě, ale v některých případech zkreslené.

Odpovědi po provedené akci se zlepšily. Děti umí správně pojmenovat výrazné listy listnatých stromů. Chápou význam stromů pro život na Zemi. Zvládnou pojmenovat a přiřadit listy a plody stromů i některých keřů. Mají povědomí o proměnách stromů v přírodě.

4.4. Vánoční stromeček pro zvířátka v lese

Prosinec – zima

Nejkrásnější měsíc v roce,

těšíme se na Vánoce,

každý dárky shání.

Nejdřív přijde k hodným dětem

Mikuláš a anděl s čertem.

A pak už jen čekáme,

až se Vánoc dočkáme.

Už jsou tady, už to voní,

už to všude cinká, zvoní.

Rozsviť se už, stromečku!

My si hezkou pusu dáme,

nejmilejší z dárečků

je ten, že se rádi máme. (Jan Susa)

Cíl: Seznámení s životem zvířat v zimě. Uvědomění si potřeby pomoci volně žijícím živočichům během zimního období.

Pomůcky: Nástěnný obraz „U krmelce v lese“, nasušené přírodniny, šišky, lůj, semena slunečnice.

Popis a průběh činnosti

(v kruhu na koberci)

Navození příjemné atmosféry – povídání o Vánocích, svátcích radosti a obdarování. **Co asi dělají zvířátka v zimě?** Veverka přezimuje v dutině stromu se zásobami

potravy. Hraboši a myšky se ve svých skrýších oddávají zimnímu spánku. Ježek spí zimním spánkem ve skrýši z trávy a listí pod sněhem. Ještěrka pod kameny, hluboko v puklinách skal nebo pod pařezy. **Která můžeme vidět v lese a jak si obstarávají potravu?** Když jsou velké mrazy a napadne sníh, nebývá lesní zvěři dobře. Lesníci musí například srnkám, zajícům, liškám a bažantům pomáhat. **Co se nosí do lesa, do krmelce?** Seno, žaludy, kaštany. **Které ptáčky vídáme u krmítka a jak jim můžeme pomoci?** Nejlepším krmivem pro kosy, sýkory, sojky nebo stehlíky je lůj, semena slunečnice a drobná jádra. Hodí se i krupky, rýže, mák nebo nasušené šípky, bezinky a jeřabiny. Určitě do krmelce ani do krmítka nepatří brambory, uzeniny, měkké pečivo, zbytky kořeněných jídel. **Jaké plody jsme na podzim nasbírali a usušili?** Co kdybychom nasušené a nashromážděné plody odnesli zvířátkům a dali jim tím dárečky pod stromeček?

(činnost u stolků)

1) Pojmenovávání a prohlížení krabic s nasušenými plody na režném provázku. Třídění kaštanů a žaludů.

2) Zhotovování ozdob na stromek v lese z usušených a rozevřených šišek opatřených provázkem na zavěšení a hluboko namačkaným tukem, do kterého děti zamačkávají slunečnicová semínka.

(činnost v přírodě)

Procházka do lesa. Cestou pozorujeme stopy zvěře na čerstvě napadaném sněhu a zasněženou přírodu, která vypadá kouzelně, vánočně. Vybrali jsme stromek, který se hodí k ozdobení. Zdobíme řetězy s nasušenými houbami, jeřabinami a šípky, které jsme vyrobili na podzim. Zavěšujeme šišky plněné slunečnicovými semínky. Pod stromeček dáváme žaludy, kaštany, jablka a seno z pytle. Práce se daří. Potichounku zvířátkům zazpíváme a s dobrým pocitem obdarování odcházíme do školky.

4.5. Sněhobílá zima

Leden – zima

Zas je zima a nás láká,

postavit si sněhuláka.

Chlapík je to mrazem ztuhlý,

místo očí mívá uhlí.

V ruce drží metličku,

místo nosu mrkvičku.

Nad hlavou mu po ránu

lítá černý mrak,

je to hejno havranů,

kráká „Kráky krák“. (Jan Susa)

Cíl: Seznámení dětí se vznikem sněhových vloček, sněhu a ledu. Uvědomění si, že lidská činnost může prostředí pomáhat. Osvojení si poznatků a dovedností důležitých pro zdraví, bezpečí, osobní pohodu i pohodu prostředí.

Pomůcky: Nástěnný obraz „Zimní sporty“, rytmický hudební doprovod, bílý papír, polystyrenový materiál, kousky hadříků, vata, víčka od pet lahví, lepidlo, hrnec, mrkev, uhlíky.

Popis a průběh připravené činnosti:

(V kruhu na koberci)

1)Navození zimní atmosféry, povídání s dětmi o zimě, o sněhu, o zimních radovánkách. **Jaké radovánky si můžeme dopřávat, když napadne sníh?** Můžeme se koulovat, kutálet, dělat obtisky svého těla nebo vlastních stop, stavět sněhuláky, sáňkovat, bobovat, lyžovat, na ledě bruslit. **Proč sněží a co je to sníh?** V zimě

v oblacích klesne teplota hodně pod bod mrazu. Kapičky vody v oblaku se tím přemění na ledové krystalky a tvoří se z nich sněhové vločky. Ty těžknou a v různě velikých i odlišných tvarech klesají k zemi. Sněží. Sníh může být „suchý - prašan“ nebo „mokrý“, to záleží na teplotě vzduchu, když padá. **Čím je pokryt v zimě rybník?** Rybník je pokryt ledem, který vzniká na povrchu vody rybníka při teplotách pod bodem mrazu. Může být různě silný, podle toho jak dlouho trvají venkovní mrazy. Pokud je led tak silný, že nás udrží, můžeme se po něm procházet a podívat se tak i do míst v přírodě, kam bychom se jinak jen stěží podívali. **Co dělají ryby?** Ryby jsou seskupeny v klidu u dna rybníku a přezimují. Někdy můžeme pozorovat na rybnících vysekané otvory. Je to způsob, jak rybám opatřit světlo a kyslík.

(Činnost v prostoru)

1)Rozdání bílých papírů a mačkání koulí.

2) Balanční cvičení, protahovací cvičení – v každé ruce máme jednu kouli, ruce zvedáme nad hlavu, ruce dáváme před sebe, za sebe, dopředu, dozadu, nahoru, dolů, do strany, protahujeme se. Podáváme si koule jeden druhému. Kouli si dáme na hlavu a chodíme po kruhu, koule položíme na zem a přeskakujeme je. Koule si děti dají mezi chodidla a nohy zvedají nahoru a dolů.

3) Koulovaná – děti v doprovodu hudby po sobě hází papírové koule a koulují se jako s opravdovými koulemi, dodržování pravidel (nesmí to bolet, neházíme si koule do obličeje ...)

4) Společná stavba ležícího sněhuláka z vytvořených koulí, a jako sněhulák si lehneme na zem – relaxační hudba, mluvený doprovod.

(Činnost u stolků)

Výroba sněhuláků z darovaného polystyrenového materiálu.

(Činnost venku)

Procházka do zasněžené přírody a k nejbližšímu rybníku. Pozorování sněhem pokrytého okolí. Cestou si zahrajeme honičku v našich právě vyšlapaných cestičkách. Postavíme si opravdového sněhuláka.

Poznatky dětí:

V úvodu byla navozená příjemná atmosféra a děti správně odpovídaly na otázky týkající se zimních radovánek. Dobře odpověděly na otázku čím je pokryt v zimě rybník. Také věděly, jak vzniká led. Jak vzniká sníh, co to je a proč má podobu vloček, to se nepodařilo správně odpovědět ani jednomu. Děti také věděly, že se do ledu dělá díra pro ryby, ale ve většině případů nevěděly proč.

Po provedené akci byly děti plné zážitků. Byla to jedna z povedených akcí. Odpovědi na otázky se zlepšily. Děti jsou seznámeny se vznikem sněhových vloček, vědí, jak vzniká sníh i led. Uvědomují si krásu prostředí. Vědí, jak svou činností můžeme prostředí, ve kterém žijeme, zkrášlovat, dělat ho pro sebe radostnější, příjemnější, nebo mu naší činností pomáhat. Děti si osvojily poznatky důležité pro zdraví a bezpečí. Dokáží si vytvořit osobní pohodu i pohodu prostředí.

4.6. Ptáci u krmítka

Únor – zima

Když je únor sněhem bílý,

dává polím hodně síly.

Vločkami ho zalívá,

peřinkou ho přikrývá. (Jan Susa)

Cíl: Seznámení s ptačím světem v našem okolí a potravou ptáků v zimě. Získání vědomostí o ptačím peří. Vytváření úcty k ptačímu životu, obdivu nad ním, vyvolání pocitu ochrany všech druhů. Podpora tvořivosti, výroba lojových závěsů.

Pomůcky: Krabice s prachovým, obrysovým a rýdovacím peří, lůj, směs semen a jader, květináčky, provázky, klacky jednou tak velké jako květináčky, atlas ptáků.

Popis a průběh připravené činnosti:

(Činnost v kruhu na koberci)

V zimě, když je všechno zahaleno sněhem, shání se ptáčkům obtížně potrava. My se o ně již staráme a dáváme jim v blízkosti obydlí potravu do krmítek, která nám pomohli vyrobit rodiče. Jsou to různá semena a jádra z tykví, ptačí zob, ořechy i nakrájená jablka a podobně. Můžeme si však sami vyrobit i další závěsná krmítka, do kterých obstaráme potravu a odneseme je do lesa, protože letošní zima je opravdu velmi štědrá na sníh a vše je dlouhodobě přikryto sněhem. Než se pustíme do práce, řekneme si něco o ptačím peří. **Co všechno víme o ptačím peří?** Ptáci mají tělo pokryté peřím. Je to pro ně důležitá ochrana, maskování, pomáhá jim při námluvách. Peří je pro ptáky důležité hlavně při létání a také pomáhá udržovat teplotu těla. Peří ptáku se dělí na tři skupiny. Prachové, které vypadá jako chomáče chmýří, to pomáhá chránit před prochladnutím. Obrysové peří překrývá prachové a rýdovací slouží k letu. Peří si ptáci promašťují ze speciálních žláz pomocí zobáku. Je to důležité, protože jinak by se mohlo promáčet. Zejména vodní ptáci musí mít peří dokonale

promaštěné, aby se nenasáklo vodou. Máme připravenou krabici s peřím, které děti roztřídí na jmenované skupiny, tedy prachové, obrysové a rýdovací.

(Činnost v prostoru)

Hra: Všechno lítá, co peří má.

Při hře děti reagují na slovní doprovod. Učitelka vyslovuje, co všechno lítá. Například: holub lítá, orel lítá, sýkora lítá, ale také beruška lítá, vrtulník lítá apod. Pokud se jedná o ptáka, děti pobíhají a mávají křídly. Ve chvíli, kdy letí něco jiného než pták, děti si sednou na bobek a vyčkávají, až se ozve název ptáka, aby mohly dál poletovat.

Pozorování:

Nehybně se posadíme k oknu, odkud dobře vidíme na vhodně umístěné krmítko. Pozorujeme přilétající ptáky a snažíme se je správně pojmenovat. Které neznáme, vyhledáme je po ukončení pozorování v atlase spolu s těmi, které v našem okolí nejčastěji poletují.

(Činnost u stolků)

Výroba lojových závěsů.

Do rozpuštěného loje přidáme směs krup, rýže, ptačího zobu, nadrcených ořechů, slunečnice, popřípadě dalších semen a jader. Vhodný poměr je asi jedna dávka loje na dvě dávky směsi.Vzniklou hmotu promícháme a plníme jí květináčky, které jsme předem opatřili provázky na zavěšení. Když máme květináčky skoro plné, zatlačíme doprostřed silnější klacík. Hmotu v květináčcích necháme vychladnout.

(Činnost v přírodě)

Procházka k lesu s vyrobenými lojovými závěsy. Během cesty nacházíme vhodná místa pro zavěšení našich výrobků, které ptákům jistě dobře poslouží v letošní dlouhé zimě.

Poznatky dětí:

Vzhledem k tomu, že děti si o ptácích povídaly již několikrát v průběhu školního roku, dokázaly na otázky správně odpovídat. Je příjemné slyšet správné odpovědi

i po několika dnech či týdnech od okamžiku, kdy se na dané téma hovořilo nebo se poznávalo v přírodě. Stávající téma se zabývá mimo jiné otázkou, co všechno víme o ptačím peří. Tady je pochopitelné, že odpovědi nebyly úplně v pořádku. A proč by ne, vždyť cílem programu je probudit v dětech zájem o nové vědomosti a tvořivost.

Na otázky kladené po programu děti reagovaly úsměvně. Správně odpovídaly a chvílemi se až divily, proč se pořád ptám.

4.7. Když přichází jaro

Březen – jaro

I když je nám ještě zima,

sluníčko už připomíná:

„Vstávej, země! Už je čas.

Brzy bude jaro zas.“

Sněženkový bílý kvítek,

díky tomu sluníčku,

první ze všech jarních kytek

vystrkuje hlavičku. *(Jan Susa)*

Cíl: Seznámení dětí s jarní přírodou a vzbuzení úcty k novému životu ve všech jeho formách. Poznávání prvních jarních květin a podskupin živočichů. Osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v souvislosti s místem a okolím, kde dítě žije.

Pomůcky: Nástěnný obraz „Jaro“, obrázky jarních květin, atlas květin, obrázky savců, plazů, obojživelníků, ptáků a ryb, režné pytle, krepový papír nebo provázky, předem připravený záhon, semena ředkviček.

Popis a průběh připravené činnosti:

(V kruhu na koberci)

Povídání s dětmi o tom co je to jaro. **Co se na jaře v přírodě děje?** Zima ustupuje a začínají se objevovat první jarní květiny. **Jak vypadají květiny?** Kvetoucí rostliny mají kořen, stonek, listy a květy, ze kterých se později vyvíjí plody. Jarní květiny jsou okrasou probouzející se přírody, po utrhnutí rychle vadnou, proto si je pouze prohlédneme, ale netrháme. Některé jsou zákonem chráněné a nesmí se trhat. Ukázky prvních jarních květin, jako je sasanka, sněženka, bledule, narcis, prvosenka,

pampeliška, podběl, fialka. **A co živočichové na jaře?** Přilétají tažní ptáci. Budí se zvířátka ze zimního spánku. Rodí se nová mláďata.

Říše zvířat se dělí na podskupiny. Na hromádku uprostřed kruhu položíme obrázky pěti skupin: savce, plazy, obojživelníky, ptáky a ryby. Děti též rozdělíme do pěti skupin. Každá skupina zastupuje jednu podskupinu říše zvířat a má za úkol najít všechny zástupce svého druhu. Zkontrolujeme všichni společně, zda jsme obrázky dobře rozdělili a o každé skupině si povíme, kde žije, jak se rozmnožuje a jak pečuje o potomstvo. Po určení každé skupiny si zahrajeme pohybovou hru.

(Činnost v prostoru)

1) Savci. Zahrajeme si na klokany. Hra: Skákání v pytli.

2) Plazi. Hra: Hlava chytá ocas. Děti udělají řetěz. Kdo je první, snaží se chytit ocas, který před hlavou utíká. Jakmile se prvnímu podaří chytit ocas, zůstane na jeho konci a ten, kdo byl v pořadí druhý, je nyní hlava, která se opět snaží chytit ocas.

3) Obojživelníci. Zahrajeme si na proměnu pulce v žábu. Hra: Každé dítě má vzadu za pasem zastrčený pruh krepového papíru nebo provázek, který delším kouskem kouká ven a tím představuje pulce. Na znamení se děti sobě navzájem snaží sebrat ocásek a svůj si zachovat za pasem. Kdo o ocásek přijde, stává se žábou a přestává hrát.

4) Ptáci. Hra: Všechno létá, co peří má.

5) Ryby. Hra: Rybičky, rybáři jedou.

(Činnost u stolu)

Práce s předlohou květiny nebo zvířátka, dle výběru.

(Činnost v přírodě)

Návštěva známých míst v parku, bohatých na květenství prvních jarních květin a prohlídka školní zahrádky. Vyhledáváme a určujeme názvy jarních květin, dle obrázků. Pojmenováváme živočichy, kteří se objevují v naší blízkosti. Provedeme první jarní úpravy na zahrádce. Připravíme záhon. Vysejeme semínka ředkviček.

4.8. Aprílové počasí

Duben – jaro

Chvilku prší, chvilku zebe,

chvilku padá břečka z nebe.

Chvilku svítí sluníčko.

Vstávej! Vstávej, travičko!

Za chviličku prší znova,

je to doba aprílová.

Vlaštovky k nám přiletí

podívat se na děti,

na cvrnkání kuliček,

na barvení vajíček. (Jan Susa)

Cíl: Vytváření pozitivního vztahu k přírodě i za nepříznivého počasí, přizpůsobování se podmínkám vnějšího prostředí a jeho změnám. Seznámení dětí s lidovým názvem „aprílové počasí“.

Pomůcky: Obrázky s jarní tématikou, modré a žluté houby, dřívka, hudební doprovod „Písničky a říkadla pro nejmenší“, keramická hlína, glazurové barvy na keramiku, štětce.

Popis a průběh připravené činnosti:

(V kruhu na koberci)

Navození jarní atmosféry, povídání s dětmi o jaru, o změnách počasí v přírodě. Duben je měsíc, který začíná aprílem. **Co je to aprílové počasí?** Je to lidový název pro nestálé a proměnlivé počasí. Když je pravé aprílové počasí, znamená to, že fouká

vítr, je chladno, rychle se střídají prudké přeháňky, často sněhové, nebo doprovázené kroupami a přitom slunečnou oblohou. Slunce tedy doprovází bouřky a déšť.

(Činnost v prostoru)

Hry na počasí:

1)Déšť

Rozdáme dětem dřívka a v kruhu, během písničky Prší, prší... klapeme dřívky, jako když kapky deště dopadají na zem nebo koníci klapou kopyty. Běžíme v rytmu hudby vlevo, vpravo do středu a zpět. Potom se rozběhneme celým prostorem, běžíme rytmicky podle hudby a hledáme si cestu mezi ostatními kapkami.

2)Mrazík a sluníčko

Mezi děti rozdáme dvě molitanové houby – modrou a žlutou.

Hrajeme na honěnou. Kdo má modrou houbu je mrazík a koho se dotkne, ten zmrzne a nesmí se ani hnout. Čeká, až ho vysvobodí dotekem žluté houby sluníčko. Děti se v průběhu hry spravedlivě prostřídají.

(Činnost u stolků)

1) Vyhledávání obrázků s jarní tématikou – popis obrázků a vyhledávání rozdílů.

2) Nácvik úvodní básničky

3) Výroba sluníček z keramické hlíny.

(Činnost v přírodě)

Právě vysvitlo sluníčko, jdeme do přírody pozorovat počasí a jarní přírodu. Užijeme si aprílové počasí v terénu? Raději se nevydáváme na delší procházku, protože obloha zdánlivě v dálce, je dosti zatemněná. Nejsme opravdu moc daleko od školky a už slyšíme hřmění bouřky. Vracíme se z procházky domů, pozorujeme, jak se doposud slunečná obloha zatahuje temnými mraky a začíná metelice. Pozorujeme

ji okny ze školky. Děti si chtějí užít poslední sníh, který dlouho nevydrží vzhledem k venkovní teplotě nad bodem mrazu. Jdeme ještě ven. Sníh se v dlaních rozehřívá, proměňuje se v kapky vody, jež dětem protékají mezi prsty. Děti se radují a vesele pobíhají po čerstvě zasněžené zahradě.

4.9. Včely

Květen – jaro

Kdo chce znát, jak kytky voní,

ten se musí předklonit.

Kdo se jaru nepokloní,

bude z něho škarohlíd.

Včelky bzučí kolem stromů,

prohlédnou si každý květ,

pak na chvilku letí domů,

za chvilku se vrátí zpět.

Proč to včelky dělají?

Proč do květů koukají?

Třešní bude plný stůl,

medu bude plný úl. *(Jan Susa)*

Cíl: Seznámení s životem včel. Přiblížení základních informací o jejich společenství. Získání vědomostí o užitku včel pro přírodu a pro člověka. Získání poznatků o našem chování v přítomnosti s tímto hmyzem.

Pomůcky: Obrázek těla včely, včelařské kukly, kuřák, cukrový nektar, sklenice medu, pláty včelího vosku, vykrajovátka, mašlička, čtyři barevné krabice, množství barevných papírových proužků stejné barvy jako krabice, kolíčky, barevné papírové květy, hudební doprovod.

Popis a průběh připravené činnosti:

(V kruhu na koberci)

Povídání o kvetoucích stromech a loukách. **Co to kolem rozkvetlých stromů bzučí?** Znáte Máju? Mája je včelka. Znáte její kamarády? Vilík nebo luční koník Hop. **Jak vypadá tělo včely?** Má hlavičku, na které jsou tykadla a velké složené oči. Těmi vidí dobře na dálku, ale barvy dobře nerozezná. Její hrudníček je opatřen třemi páry nohou a dvěma páry křídel. Pod hrudníčkem se nachází zadeček s žihadlem. Čich je v tykadlech, sluch v zadním páru nohou, chuť a hmat po celém těle v chloupcích. **Jak se rodí včely?** Matka naklade vajíčka. Z vajíčka se vylíhne larva, která se promění v kuklu a z té pak vyletí včelka. **Co dělají včely v zimě?** Krmí se cukerným roztokem. Během zimy potřebují klid. **Kde včely bydlí?** V domečku pro včely, říká se mu úl. O úl se stará včelař a má na to i pomůcky. Ukážeme je dětem a popíšeme, k čemu slouží například včelařské kukly, kuřák nebo cukrový nektar.

(Činnost v prostoru)

Hra na včelky.

Děti se rozdělí na tři skupiny. Každá skupina má jednu barevnou krabici znázorňující úl. Děti se promění ve včelky. V prostoru jsou položené papírové květiny. Pyl představují barevné proužky papíru, připevněné na květy kolíčky. Včelky mají za úkol sbírat pyl stejné barvy jako je jejich úl. Každá smí odnést pouze jeden proužek, a jakmile ho dá do svého úlu, může letět pro další. Tato hra přibližuje dětem práci včelí dělnice. Hru můžeme provádět v různých obměnách, dle chuti dětí ke spolupráci.

(Činnost u stolků)

Děti si prohlédnou včelí plásty, osahají si je, přivoní si k nim a promyslí si, jaká použijí vykrajovátka pro své ozdoby. Do vykrojené ozdoby udělají špejlí dírku k provlečení mašličky. Provléknou, zavážou a mají hezkou voňavou ozdobu na zavěšení.

(Činnost v přírodě)

Procházka kvetoucí přírodou za účelem návštěvy místního včelaře. Prohlédnutí prázdného úlu, popřípadě prohlédnutí úlu plného včel uvnitř, jejich pohybu. Porovnání. Výklad etologie včel. Před plánovanou prohlídkou úlu si zjistíme od rodičů, zda některé dítě není alergické na včelí bodnutí.

4.10. Příroda živá a neživá

Mozaika

Ze země vytryskne mrňavý pramínek,

nesměle omývá barevný kamínek.

A všechno kolem nich najednou šťastně zní,

že ti dva nebudou na světě zbyteční.

Průzračný pramínek k údolí uhání,

za ním se kamínek kutálí po stráni.

Brzy se narodí potůček z pramínků,

a v rukou malíře mozaika z kamínků. (Jiří Havel)

Cíl: Získání povědomí o živé a neživé přírodě. Seznámení s vlastnostmi živé přírody. Pochopení významu neživé přírody pro člověka a všechno živé.

Pomůcky: Obrázkové knihy o přírodě, několik kamenů, tempery, štětce.

Průběh připravené činnosti:

(Činnost v kruhu na koberci)

Děti, chodíme přírodou, pozorujeme ji a učíme se ji poznávat. Příroda je živá a neživá. **Co patří do živé přírody?** To, co potřebuje výživu, dýchá, roste a rozmnožuje se. Sýkora je pták. Štěbetá, poskakuje z větévky na větévku v korunách stromů a shání potravu. Má velkou spotřebu potravy, denně sezobe tolik hmyzu, kolik sama váží. Mívá kolem deseti mladých do roka.

Pampeliška patří mezi květiny. Kvete na jaře, žlutě. Po odkvětu vzniká průzračná, hebounká koule, jež je složená ze semínek s chmýřím. Jakmile zafouká větřík, semínka se rozlétnou do světa. Tam, kde dopadnou, je jejich nové místo k životu. Uchytí se a ze semínek vyrostou nové pampelišky.

Pes je zvíře, je dlouholetým přítelem člověka. Je tomu tak již mnoho let, od dob, kdy lidé žili ještě v jeskyních. Člověk lovil zvěř a psovi vždy kus masa z úlovku odhodil. Pes ho za to hlídal a chránil.

Lípa je strom. Její koruna nám v létě poskytuje stín. Vzdoruje větru a bouřkám díky hlubokým a rozvětveným kořenům. Dává nám kyslík. Voňavé květy lípy lákají včely.

Co patří do neživé přírody? Žula je kámen, který vyvřel dávno před věky z hlubin naší země. Na povrchu ochladl a ztuhl. Je pevný, tvrdý a trvanlivý. Díky své tvrdosti se z něj vyrábějí schody, obrubníky, dlažby, či tesají sochy.

Voda je nejrozšířenější tekutina na světě. Bez vody bychom nemohli žít. Vodu potřebují k životu lidé, zvířata i rostliny.

Sekera je nástroj, nejstarší na světě. Člověk si první sekeru vyráběl z kamene, který vsazoval do topůrka. Později lidé začali sekery vyrábět ze železa. Vznikají tak neživé předměty.

Poznáte na obrázcích, co je živé a neživé? Využití obrázkové knihy o přírodě.

(Činnost v prostoru)

Určíme si zástupce živé přírody, třeba květináč s květinou. Dále zástupce neživých předmětů a neživé přírody, například vědro s vodou. Zahrajeme si hru, při které učitelka jmenuje zástupce živé přírody a neživých předmětů. Děti přebíhají k jednotlivým zástupcům a učí se tak rozlišovat živou a neživou přírodu.

(Činnost u stolků)

Děti si z krabice vyberou kámen, který se jim líbí nebo jim něco připomíná, a pomalují ho dle své fantazie. Z těchto kamenů uspořádáme výstavku.

(Činnost v přírodě)

Procházka k lesu, kde se ve vymletých cestičkách nachází lesknoucí se kameny různých tvarů i barev. Každé dítě si může vybrat ty, co se mu nejvíce líbí. V lese, kde jsou i další přírodniny, si děti ve skupinkách udělají okrasné zahrádky.

4.11. Procházka přírodou v červenci

Cíl: Posilování přirozených poznávacích citů. Seznámení děti s tím, čeho všeho si mohou všímat v přírodě. Přiblížení dětem, jak se mají při pozorování správně chovat. Probouzení smyslového vnímání dětí v přírodě a užívání si příjemných chvil.

Pomůcky: Zvětšovací lupy, průhledné krabičky na pozorování, papírový sáček, pastelky nebo vodové barvy, čtvrtky

Pozorujeme louku, všímáme si barevných květů, některé se objevují častěji. Jmenujeme všechny barvy, které vidíme. Barevné květy přitahují hmyz. Můžeme ho pozorovat volně v přírodě, nebo za pomoci lupy, popřípadě malé nádobky, do které pozorovaný objekt opatrně uložíme. Nechytáme motýly. Nemají krovky

jako brouci, ale křídla a na nich barevné šupinky, ty bychom mohli setřít, takže by to motýla omezilo v létání. Motýl má výrazně rozdělené tělo na hlavu, hruď a zadeček. Zkusíme ho nakreslit.

Vyhledáme různé trávy. Ty barevné květy nemají, nemusí lákat hmyz, protože jejich pyl roznáší vítr. Děti si do vysoké trávy mohou lehnout a pozorovat z jiného úhlu, co se v trávě děje. Za pomocí prstových barev nám děti nakreslí, co viděly.

Na louce leží pokosená tráva. Proč se kosí a suší? Pokosená tráva se obrací, proschne a dá se uchovat jako krmení pro zvířata. Natrháme si několik léčivých rostlin, usušíme a v chladných měsících si uvaříme léčivý čaj.

V lese najdeme mraveniště. Když budeme pozorní, uvidíme několikaproudé cestičky vedoucí k němu ze všech stran. Mravence ničím nekrmíme, a tedy jim na mraveniště nic nepokládáme. Mravenci napomáhají tvorbě lesní půdy a mají nezastupitelný význam v ekosystému lesa. Všechny druhy velkých lesních mravenců jsou u nás chráněné. Pozorujeme, jak mravenci překonávají překážky. Do života mravenců v mraveništi nijak nezasahujeme. Ohleduplně opouštíme jejich teritorium. Přečteme si z knihy „Ferda Mravenec“ a pokusíme se ho namalovat.

Na procházce u potoka můžeme vyhledávat další postavy z knihy „Ferda Mravenec“. O čem jsme se dozvěděli, to můžeme v přírodě ověřit.

4.12. Toulky přírodou v srpnu

Cíl: Posilování fyzické zdatnosti. Seznámení s různými druhy ekosystémů.Vysvětlení dětem, jak se mají při pozorování správně chovat. Probouzení smyslového vnímání dětí v přírodě a prožívání příjemných chvil.

Pomůcky: Zvětšovací lupy, průhledné krabičky na pozorování, proutěný košík, nůž, pastelky nebo vodové barvy, čtvrtky

Velmi dobrodružnou činností je sběr hub. Vypravíme se do lesa. V lese se pohybujeme ohleduplně a zachováváme houbařské zásady. Nepoškozujeme houby, které neznáme, nevytrháme podhoubí, neplašíme zvěř a nezanecháváme po sobě odpadky. Zkoumáme jednotlivá prostředí, ve kterých houby rostou. V mechu nacházíme hlavně lišky a hříbky, v osikovém mlází křemenáče, v listnatých lesích bedlu vysokou.

Pozorování ještěrky. Vydáme se k rybníku, kde na suchém břehu u cesty, můžeme spatřit vyhřívající se ještěrky. Musíme se přibližovat potichu a opatrně, abychom je nevyplašili. Jsou nenápadně zbarvené a dokonale splývají s okolním prostředím. Jako potravu loví brouky, kobylky, cvrčky, pavouky a jiný hmyz. Pokusíme se ještěrku nakreslit. Pozorujeme život u rybníka.

Závěr

Na tomto místě bych ráda shrnula navržený program celoročního plánu aktivit zaměřených na environmentální výchovu pro děti předškolního věku. Při torbě programu jsem vycházela ze svých skušeností s dětmi a poznatků z uvedené literatury. Třetina akcí byla realizována. Všechny jsou podobně sestavené a motivované. Hlavním cílem byla podpora environmentální výchovy, založené na přátelských vztazích, důvěře, empatii a chuti prostřednictvím her a prožitkového učení rozšířit dětem i sobě poznávání přírody. Postupně tak nabývat přesvědčení, že i každý z nás je součástí přírody, proto z ní nemůžeme chtít jen brát, ale měli bychom jí umět také chránit, abychom se do ní mohli opětovně vracet a čerpat z její rozmanitosti a krásy. Celkově se podařilo naplnit všechny čtyři vytyčené cíle programu. Těší mě, když mi děti s radostí sdělují zážitky z přírody a všímají si i zcela obyčejných věcí. Třeba, že ráno, když jdou do školky zpívají už ptáci, nebo že jim doma na zahrádce vykukují první sněženky. Při přípravě pomůcek pro všechny činnosti jsem záměrně využívala materiálů a pomůcek, které má MŠ Ratměřice k dispozici.Chtěla jsem tím ukázat, že není potřeba finančně drahé vybavení, aby se aktivity mohly realizovat, ale stačí využít trochu fantazie a věcí ze svého nejbližšího okolí. Úskalím MŠ Ratměřice je malá angažovanost rodičů do předškolní činnosti. Proto bych ráda uspořádala akci zaměřenou na znovuobjevování přírody, jíž by se zúčastnili rodiče se svými dětmi. Domnívám se totiž, že budou-li mít rodiče pozitivní vztah k přírodě a svému prostředí, dokáží ho přenést i na své děti a tím podpoří výchovné působení v MŠ.

Použitá literatura

1. *BUREŠOVÁ, K., KORVASOVÁ, H.: Nápady pro mrňata a škvrňata. Brno, Eko-Centrum a SEV Chaloupky, 1993*
2. *FICHNOVÁ, K., SZOBIOVÁ, E.: Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí. Praha, Portál, 2007*
3. *HAVEL, J.: Malovaný svět. Praha, SNP, 1984*
4. *Kolektiv autorů: Ekologická výchova v mateřských školách. Pardubice, Ekocentrum PALETA, 1996*
5. *Kolektiv autorů: Metodika seznamování dětí s přírodou. Praha, SNP, 1982*
6. *Kolektiv autorů: Rámcový program pro předškolní vzdělávání. Praha, Tauris, 2000*
7. *MÁCHAL, A.: Průvodce praktickou ekologickou výchovou. Brno, Rezekvítek, 2000*
8. *MAŇÁK, J. a kolektiv: Kapitoly z metodologie pedagogiky. Brno, Masarykova univerzita, 1994*
9. *NOVÁKOVÁ, D.: Ekologická výchova nejmenších a malých. Praha, PROEKO, 2001*
10. *SUSA, J., BENEŠOVÁ, D.: Rok v obrázcích a říkankách. Praha, BLUG, 1995*
11. *ŠIRCOVÁ, I.: S dětmi v přírodě. Praha, Portál, 2007*
12. *ŠMELOVÁ, I.: Mateřská škola, teorie a praxe I. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2004*
13. *UHŘÍČKOVÁ, A.: Z pohádky do zahrádky. Brno, Rezekvítek, 2002*
14. *VALTROVÁ, I.: I dospělí si mohou hrát. Centrum ekologického výzkumu a výchovy, Svatý Jan pod Skalou, 2007*